

Az információs társadalom és a társadalmi kapcsolatok csoportszintű tőkéjének válsága

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a társadalmi tőke fogalmának alapos áttekintése után felsorakoztassa azokat a kutatási eredményeket, és érveket, amelyek azt mutatják be, hogy az elektronikus hálózatokon keresztüli kommunikáció elősegítheti a társadalmi tőke egyes elemeinek felhalmozását, generálását. Amellett foglal állást, hogy az Internet használata ugyan közvetett módon, de kedvező hatással van az egyének kommunikációs kompetenciájának erősödésére, a “közösségi elkötelezettség” attitűdjének, valamint a “részvételi tőke” erősödésére. Mindez nagyban elősegítheti az utóbbi évtizedekben hanyatlásnak induló kisközösségi szerveződések, a civil társadalom fennmaradását, erősödését.

Szerzői információ:

MOLNÁR SZILÁRD a BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) főmunkatársa. Kutatásainak középpontjában az Internet elterjedésének társadalmi hatásai, a digitális megosztottság társadalmi vetületei, a civil szervezetek, mozgalmak hálózati megjelenése és az új kisközösségi formák állnak. Jelenleg az ELTE szociológia szak doktori programjának hallgatója, számos hazai tanulmánya mellett szaporodó számú nemzetközi publikációval.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Molnár Szilárd. „Az információs társadalom és a társadalmi kapcsolatok csoportszintű tőkéjének válsága”.

Információs Társadalom I, 1. szám (2001): 68–73.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.I.2001.1.6>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

MOLNÁR SZILÁRD:

A TÁRSADALMI KAPCSOLATOK CSOPORTSZINTŰ TŐKÉJÉNEK CSÖKKENÉSE AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN?

A civil társadalom hanyatlása?

Robert D. Putnam 1995 januárjában, „Egyedül bowlingozni” címmel megjelent híres tanulmánya óta a hanyatló civil aktivitás, valamint ennek nyomán a *gyengülő társadalmi tőke* jelensége a tudományos érdeklődés kiemelt területei, legalább is az Egyesült Államokban. Empirikus adatok sora bizonyítja, hogy az utóbbi évtizedekben folyamatosan csökken az újságolvasók, a templomba járók száma, egyre kevesebben mennek el szavazni, lesznek párttagok, visszaesett a civil és egyéb önkéntes szervezetek taglétszáma, stb. A jelenségek mögött meghúzódó kiváltó okok között előkelő helyen szerepel a televízió – ezt emeli ki, például Putnam és Fukuyama (Putnam, 1995; Fukuyama 2000) –, míg más szerzők felsorakoztatnak egyéb elektronikus technológiákat is, így elsősorban az Internet kedvezőtlen hatását (Nie, 2000; Kraut, 2000; Wellman et al, 2001). Az Internet társadalmi izolációt, kirekesztést gerjesztő hatásáról a vitát nagymértékben a Stanford Institute for the Quantitative Study of Society nagymintás, reprezentatív felmérésének eredményei váltották ki a 2000 év elején. A kutatást vezető Nie professzor a következő kijelentéssel hívta fel a figyelmet magára: „Az Internet lehet az a végső izoláló technológia, ami még inkább visszaszoríthatja a közösségi életben való részvételünket. Teszi ezt sokkal nagyobb erővel, mint tette a televízió annak előtte”.¹

Putnam végigtekinti a huszadik századi civil Amerikát leginkább kifejező mozgalmak, szövetségek, önkéntes tömörülések (például a Vöröskereszt, a Tanár-Szülői Szövetség, a Női Klubok Szövetsége, Női Szavazópolgárok Egyesülete) taglétszámának, valamint a civil elkötelezettséget érzékeltető attitűdök (például a kormányzatba vetett bizalom, a templomba járók aránya) alakulását különböző felmérésekre, népszámlálási adatokra támaszkodva (Putnam, 1995). Minden esetben hanyatlást, visszaesést tapasztal, azonban a leginkább zavarba ejtő eset a bowling területén figyelhető meg. Ugyanis, míg az elmúlt években soha nem tapasztalt magas arányban bowlingoztak az emberek az Egyesült Államokban, addig a szervezett, tehát a bowling-sportot egyesületi keretekben űzők száma megfogyatkozott. (1980 és 1993 között 10 százalékkal nőtt a játékosok száma, míg az egyesületek állománya ugyanebben az időszakban 40 százalékkal csökkent).

Putnam szerint a példa egyszerűsége adja annak kifejezőerejét, ugyanis mindennek szélesebb társadalmi hatása is van: „a magányos játékosok lemondanak a sörözés és pizzaevés melletti alkalmi beszélgetésekről, elmaradnak a társadalmi kölcsönhatások”. Ehhez hasonlóan Fukuyama szintén – a mindennapi élet számos területén megfigyelhető – „növekvő individualizmust” teszi felelőssé a normák és az értékek, végső soron a civil társadalom szerepének csökkenésének folyamatában (Fukuyama, 2000).

Természetesen hozhatók olyan ellenpéldák is, ahol növekvő tendenciát mutatnak az egyesületi taglétszámok. Azonban Putnam ezeket olyan „tömegszervezeteknek” tartja, amelyek nem ellensúlyozzák a kisebb szervezetek visszaszorulásának kedvezőtlen társadalmi hatását (Putnam, 1995).

A kérdés az, hogy miért nem? A választ Tocqueville: Az amerikai demokrácia című munkája óta sokan (például Seligman, 1997; Arató, 1999; Fukuyama, 2000) a civil elkötelezettség, a közösségi, nyilvános szerepvállalás normáiban, a kölcsönös haszon felismerését kifejező viszonyosságban (reciprocitás), illetve a mindezekben alapuló *bizalom* kialakulásában, erősségében látják. Ezt pedig csak a sűrű társadalmi kapcsolatokat és kölcsönhatásokat megtestesítő kisközösségek generálhatják, hozhatják létre. Ha ez a civil társadalmi alap meggyengül, akkor csökken a bizalom, hanyatlík a társadalmi tőke, a gazdaság kevésbé hatékonyan tud működni (Putnam, 1993).

A társadalmi tőke szerepe

Tocqueville a sorolt ismérvekkel jellemezhető civil társadalmat tekintette az amerikai demokrácia sajátosságának és különösségének (Tocqueville, 1993). Napjainkban ehhez a civil társadalmi gondolatkörhöz kapcsolódva egyre inkább a társadalmi tőke fogalma kerül előtérbe. A kifejezés első társadalomtudomány-elméleti kifejtését Coleman adja meg², a fogalom gyakorlati alkalmazása miatt azonban mégis leginkább Putnam-ot idézik: amikor az emberek interakcióba lépnek, akkor „a társadalmi tőke felhalmozódik, és képes azonnal kielégíteni az illetők szociális igényeit, egyúttal elegendő társadalmi lehetőséget is teremt az egész közösség életfeltételeinek fejlesztésére” (Coleman, 1990). A társadalmi tőke olyan „szívességbank”, amely elősegíti az emberek közötti koordinációt és együttműködést a közjó érdekében (Putnam, 1995). E munkák

alapján a társadalmi tőke olyan társadalmi szerveződések, olyan horizontális hálózatokat fejez ki, amelyekben a normák, a bizalom, a biztonság-érzet fenntartását, megőrzését a társadalmi kötelezettség és a viszonosság hozza létre, generálja, egyszerűen azáltal, hogy lehetőség nyílik a sűrű társadalmi interakciókra. Wellman és szerzőtársai Putnamra alapozva két összetevőre bontják a társadalmi tőkét, de ezt, meglátásuk szerint, ki kell egészíteni egy harmadik dimenzióval is (Wellman és szerzőtársai, 2001):

1. „Hálózati tőke”: Olyan baráti, szomszédi munkatársi, stb. interakciók tartoznak ide, amelyek érzelmi, fizikai támogatást, segítséget tudnak nyújtani.
2. „Részvételi tőke”: Ez fejezi ki a politikai és önkéntes szervezetekben való involváltságot, az önkéntes részvétel képességét, hajlandóságát. Ez a tőke artikulálja az individuumok vágyait, szükségleteit.
3. „Közösségi elkötelezettség”: Wellman meglátása szerint a társadalmi tőke többet takar, mint pusztán az interperszonális interakciók motivációi és a szervezetekben való involváltság, hiszen az emberek általában rendelkeznek egy erős, a közösségek felé irányuló, nyitott attitűddel is, mint például „a valahová tartozás motivációjával” (Wellman és Lay, 2001), így nyelve.

Mindezek alapján összefoglalóan és talán kissé leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a társadalmi tőke a társadalmi kapcsolatok csoportszintű tőkét fejezi ki. Putnamhoz visszatérve: „Akár a bowling mellett, akár ellene szavaz az amerikai polgár, tény, hogy a bowling-csapatok esete a társadalmi tőke pusztulását illusztrálja” (Putnam, 1995).

Társadalmi tőke és elektronikus hálózatok

Bizonyára nem túlzás a közeljövő egyik legnagyobb társadalomtudományi kihívásaként tekinteni arra, hogy az elektronikus hálózatok miként befolyásolják a társadalmi tőke generálódását. Putnam egyik utóbbi munkájában annak az óvatos reményének ad hangot, hogy a számítógép-alapú kommunikáció kedvezően befolyásolhatja a társadalmi tőke-szintjét, így tehát az Internet hozzájárulhat a hanyatló amerikai civil társadalom erősödéséhez (Putnam, 2000).

A World Internet Project 2001-es egyesült államokbeli felmérésének adatai szerint (Cole, 2001) az Internet-felhasználók számos offline tevékenységre több időt fordítanak, mint az Internetet nem használók. Különösen igaz ez a televízió-nézésnél: az Internet-használók minden korcsoportban szignifikánsan ritkábban néznek televíziót, mint a nem felhasználók (2001-ben hetente átlagosan 4,5 órával kevesebbet).

1. táblázat: A különböző tevékenységekre fordított idő nagysága (óra/hét)

	Internet felhasználók	Internetet nem használók
Könyvet olvas	7,6	6,6
Újságot olvas	3,9	2,7
Rádiót hallgat	11	9
Telefonon beszélget	5,9	4,9
Televíziót néz	16,8	12,3

Forrás: World Internet Project, UCLA, 2001, 2006 háztartás személyes megkérdezésén alapulva

A WIP-jelentés arról is beszámol, hogy az Internet katalizátorként funkcionál a társadalmi kapcsolatok kialakításában. Miközben az Internetet használók közel egyötöde (18,8 százalék) arról számolt be, hogy találkozott olyan személlyel, akivel előtte csak online ismerkedett össze, addig a felhasználók szignifikánsan nem érintkeznek, azaz nem fordítanak kevesebb időt közvetlen szociális kapcsolataik ápolására, mint a nem felhasználók (lásd 2. táblázat).

2. táblázat: Családtaggal és barátokkal való érintkezés ideje (óra/hét)

	Internet használóknál		Internetet nem használóknál	
	2000 év	2001 év	2000 év	2001 év
Kapcsolatba lép családtagokkal	27	22,2	30,8	24,1
Kapcsolatba lép barátokkal	9,7	9,4	9,9	8,3

Forrás: World Internet Project, UCLA, 2001, 2006 háztartás személyes megkérdezésén alapulva

Talán még ennél is határozottabban foglal állást a Pew Internet & American Life Project. Meglátásuk szerint az Internetet használó emberek egyszerűen egy új kommunikációs és kapcsolatteremtő eszközként használják a hálózat szolgáltatásait (Horrigan, 2001). Egyik kutatásukban arra keresték a választ, milyen az Internet-felhasználók társadalmi aktivitása. Az adatok alapján azt a képet kapták, hogy az amerikai felhasználók online világát egy „vibráló” és „mély” társadalmi aktivitás övezi. Amerikaiak milliói csatlakoznak valamilyen online közösséghez, felhasználóvá válásuk után megosztva másokkal gondolataikat, érzéseiket, érdeklődési területeiket. A kutatás eredményeire alapozva a Pew egyenesen azt sejteti, hogy a tragikus szeptember 11-i események után az Egyesült Államokban a „civil szellemiség” újjáéledésének, revitalizációjának lehetünk tanúi. A terrortámadást követő napokban az amerikai Internet-felhasználók 33 százaléka vett részt valamilyen chat-beszélgetésben, vagy valamilyen más online fórumban.

A Pew becslése szerint az Internet-felhasználók 84 százaléka, abszolút számokban kifejezve, körülbelül 90 millió amerikai került már kapcsolatba valamilyen online csoporttal az Interneten keresztül. A Pew által cyberközösség-rajongóként (Cyber Groupies) meghatározott polgárok átlagosan négy online csoportot is kipróbálnak.

A kutatás eredményeire támaszkodva a Pew kutatói szerint az Internet használata gyakran ösztönzi arra az embereket, hogy csatlakozzanak valamilyen közösséghez. Az Internet olyannyira elősegíti az emberek kommunikációs készségeinek fejlődését, hogy ez nem csak a megfelelő virtuális közösségek megtalálásában segít, hanem a *tradicionális közösségekkel való kapcsolat kialakításában is*. A Pew szerint az Internet *általános értelemben* járul hozzá az emberek kommunikációs kompetenciájának növeléséhez, amit már nem csak az exkluzív virtuális térben, hanem a face-to-face interakciókban is ki tudnak használni. Ezek az eredmények már arra engednek következtetni, hogy az elektronikus hálózatokon keresztüli kommunikáció elősegítheti a társadalmi tőke legalább két elemének, a „részvételi tőke” és különösen a „közösségi elkötelezettség” (Wellman et al, 2001) felhalmozását, generálását.

A Pew meglátása szerint sok millió amerikai esetében kijelenthető: a globális és lokális online közösségek és csoportok egyszerre válnak az emberek számára – az életükben meghatározó szerepet játszó otthoni és a munkahelyi társas helyszínek mellett – úgynevezett „virtuális harmadik helyé”. Wellman és Hampton a „glokalizáció” szóval próbálják kifejezni ugyanezt a jelenséget (Wellman et al, 2001; Hampton, 2001). Szerintük az Internet segíti a felhasználókat abban, hogy tőlük távol lévő emberek felé is kiterjeszék társadalmi világukat, miközben ez a médium arra is lehetőséget ad, hogy egyre mélyebben részt vegyenek a helyi közösség életében. A cyberközösség-rajongók 40 százaléka érzi úgy, az Internet elősegítette, hogy még inkább részt vegyenek annak a közösségnek az életében, amelynek már tagjai voltak (beleértve a szakmai szervezeteket, öngépelvezető, jótékonyági csoportokat, cserkész egyesületeket is). Abszolút számban kifejezve, a Pew becslése szerint összesen 28 millió amerikai veszi igénybe az Internetet, hogy még inkább elmélyítse a kapcsolatát azzal a helyi közösséggel, ahol ő is él. Ebben az esetben tehát az emberek nem arra használják az elektronikus hálózatot, hogy földrajzi távolságokat hidaljanak át, hanem arra, hogy még inkább involválva legyenek a helyi kisközösségek életében való részvételre. A Pew meglátása szerint különösen igaz ez a különböző templomi csoportok esetében.

3. táblázat: Helyi közösségek és az internet felhasználók kapcsolata

<i>Internet felhasználók</i>	<i>csoporttagok arányai</i>	<i>e-mailt küldők aránya</i>
<i>Helyi vallási közösség</i>	44%	43%
<i>Helyi karitatív szervezet vagy egyéb társadalmi klub</i>	30%	56%
<i>Lakóközösség vagy egyéb kisközösség</i>	22%	52%
<i>Helyi ifjúsági csoport, mint pl. cserkészek</i>	22%	43%
<i>Helyi sportszövetség</i>	20%	38%
<i>Egyéb, eddig nem említett csoport</i>	14%	51%

Forrás: Pew Internet & American Life Project N=1.697 internet felhasználó. Mintavételi hibahatár: +/- 3%.

Ha megnézzük az online csoportokkal kapcsolatot keresők demográfiai, szociológiai jellemzőit, akkor a Pew adatai alapján azt tapasztaljuk, hogy érdekes módon olyan nem túl gyakorlott, azaz új Internet-felhasználókról van szó elsősorban, akik városi lakosok, fiatal felnőttek és nem olyan képzetek, mint a ti-

pikus hálózati polgár. Sőt, ez a csoport etnikailag is sokszínűbb, mint ami az Internetet használók összességére jellemző. Mindez tehát azt támasztja alá, hogy ha összességében még nem is lehet a társadalmi tőke jelenlétéről beszélni az online aktivitás kapcsán, egyes elemei, mint például a „közösségi elkötelezettség” mindenképpen felfedezhető.

Coleman a társadalmi tőke egyik fontos összetevőjének a „a társadalmi viszonyokban rejlő információs potenciált” tartja (Coleman, 1990). „Az információ jelentős szerephez jut a cselekvés megalapozásában, beszerzése viszont költséges. A legkevésbé, hogy figyelmet igényel, amiből sosincs elegendő. Az információszerezés egyik lehetséges módja a más célból ápolat társadalmi viszonyok kihasználása.”

Coleman megjegyzéseire rímel Rheingold „virtuális közössége”, ahol az egyik legfontosabb közösség-alkotó tényezőként a tagok által megszárt információk áramlása jelenik meg (Rheingold, 1993). A közösség egyik legfontosabb összetartó ereje az, hogy mindenki ad és kap információt abban a témakörben, amiben ő, vagy bármely más ismerőse érdekelt. Az információk ilyen jellegű szakadatlan rostálásával és a megfelelő helyre való elküldésével óriási energia takarítható meg, hiszen ha több száz közösségi tag tudja rólam, hogy mi a szakterületem, vagy a hobbi, akkor elvileg több száz, általuk megszárt információt kaphatok.

A közösség életben maradása szempontjából létfontosságú, hogy az információk átadásában az önzetlenség, mint fő motívum és érték mindvégig megmaradjon, hiszen csak így tartható fenn a csoportkohéziót kifejező „mindenki ad és kap” mechanizmusa. Ahogy Rheingold írja: „Én önként adom a hasznos információkat, és hiszem, hogy információkéréseimnek gyorsabban és nagyobb részletességgel tesznek eleget, mint ahogyan az egyébként történt volna (Rheingold, 1993). Egy szociológus azt mondhatná, hogy érzékelt segítőkészségem növelte társadalmi tőkekészletemet. A te tudástőkédet és az én társadalmi tőkémét egyszerre növelhetem, ha elmondok neked valamit, amit szükséges tudnod [...]. Az a személy, akit segítek, talán sohasem lesz olyan helyzetben, hogy nekem segítsen, de talán másvalaki lehet. [...] A WELL⁴ szívem csücske, de egyben egy értékes, szenvedélymentes információkereső eszköz is, amely szakmai gyakorlatom nélkülözhetetlen részévé vált”.

E társadalmi viszonyok „értékét az általuk nyújtott információ adja” (Coleman, 1990), miközben megjelenik a kölcsönösség. Ugyanez a reciprocitás – a digitalizált zenei file-ok kölcsönös cseréje – volt a siker kulcsa a 60 millió tagot számláló Napster „hálózati közösségnek” is (Poblocki, 2001). A közösséget fenntartó erővé a kollektív reciprocitás válik, ugyanis a kölcsönösséget itt az fejezi ki, hogy az online közösségnek, illetve annak a tevékenységnek, amelyre ez a csoport szerveződött, csak akkor lehetek tagja, ha én is beteszem a magam részét (azaz zenei file-ját) a közösbe. Minél többen lépnek be ily módon a közösségbe, annál erősebbé válik, annál inkább érdemesebb a tagok közé tartozni.

A hálózatiság hatalma

Mindezekből a példákból úgy tűnik, hogy az elektronikus kommunikációs lehetőségek egy része mégis képes a társadalmi tőke egyes elemeinek generálására, méghozzá vélhetően az, amelyek a horizontális hálózat elvén működik. A hálózati elv egy olyan új minőséget jeleníthet meg, amely talán az együttműködés, a koordináció, a kiterjedt kommunikációs lehetőségek révén elősegíthetik a közösség értékeinek, normáinak ápolását, fenntartását. Douglas Schuler sokat idézett munkájában a növekvő tudatosság elemét hangsúlyozza a közösségválasztás- és építés folyamatában, amelyre alapozva azonnal egy új közösség-konceptiót javasol (Schuler, 1996). Ebben a koncepcióban a közösség, mint intelligenciát és kreativitást hordozó potenciál jelenik meg. Intelligenciája a közösen megtermelt, birtokolt, hozzáférhetővé tett, cserélt, stb. információkból, eszmékből és értékekből adódik össze, kreativitása pedig a megnövekedett problémamegoldó képességből. Az új közösségek és azok hálózatának hatalma abban áll, hogy az előbb felsorolt tulajdonságok segítségével képesek határozott elképzelésekkel fellépni a nem kívánatos külső hatások ellen. Két folyamat talál itt egymásra: az új típusú problémamegoldó közösségek születése és a közösségi problémák megoldását támogató hálózati működésmódok megjelenése.

Vannak persze olyan szerzők is, akik merőben másként látják az elektronikus hálózatok világát. Harwood és Lay az online politikai vitafórumokat kutatva arra a következtetésre jutottak, hogy – legalább is az Egyesült Államokban – a „számítógépes vita- és chat-fórumok interakciói negatívan befolyásolják a résztvevők társadalmi tőke-szintjét” (Harwood és Lay, 2001). Érvelésük szerint ugyanis a vitafórumok csak olyan laza online interakciók, amelyek közösséget nem, csak az azonos érdeklődésű emberek laza csoportosulását nyújtják. A „gyenge-kötésű” interakció során ugyanis sem segítséget, sem odafigyelést, sem támogatást nem kapnak egymástól⁵. „Ez az architektúra nem jellemzi az online vitafórumok résztvevőinek

viselkedését, [...] nem épülnek valódi 'hidak' az individuumok között" a „kommunikáció anonim és arctalan természete miatt" (Harwood és Lay, 2001). A „hidak" hiánya miatt egyrészt úgy gondolják, hogy a számítógép-alapú kommunikáció az egyén szintjén veszélyezteti a társadalmi tőkét, másrészt, még ha meg is jelenik az online kommunikáció révén a bizalom, ez nem terjed tovább a nagyobb csoportok felé, azaz a bizalom nem jelenik meg máshol. Úgy gondolják továbbá, hogy a számítógép-alapú kommunikáció csak „gyenge-kötésű" interakciókra alkalmas, nem képesek „érzelmi-kötéseket" létrehozni, kialakítani. De akkor mit kezdünk például az elektronikus kommunikáció egy másik formájával, a mobiltelefonok SMS-szolgáltatásával, amit – az utóbbi hetekben megjelent néhány kutatás eredménye szerint – az emberek feltűnő kedvvel használnak például szerelmi érzésük, szeretetük kifejezésére?

Harwoodék azonban nem csak itt tévednek. Ugyan milyen viszonyossági, kölcsönös segítségnyújtási, illetve normafenntartási célokat szolgálhat az online politikai vitafórum, azon kívül, hogy megtestesítheti a megszólalás, a véleménynyilvánítás szabadságát? Az online vitafórum vizsgálata vajon arra a kérdésre ad-e választ, amire szeretnénk?

A szerzők a válasz megadásában nem lépnek túl a cyber-téren: „az amerikaiak magányosan szörfölnek, chatelnek" (Harwood és Lay, 2001), és csak azért használják az Internetet, hogy „magányosan együtt lehessenek másokkal" (idézik Stengelt, 1996). Sokkal elfogadhatóbbnak tűnik az a gondolatmenet, amit a Pew képvisel: nem azt akarják bebizonyítani, hogy az Internet helyettesíteni tudja (vagy nem tudja) a szociális interakciót, hanem azt, hogy a világháló pusztán egy olyan eszköz, amely képes növelni az egyének kommunikációs, kapcsolatteremtő képességét, amely viszont már hatással van az offline interakciókra, a kisközösségi participációra. (Azaz közvetett módon a társadalmi tőke erősödésére, ugyanis a jelek szerint korreláció figyelhető meg az online aktivitás és a valós világbeli cselekedetek között).

Harwoodék nagy visszhangot kiváltó kijelentései elhamarkodottak (ami nem csoda, hiszen már kérdésfeltevéseik sem mindig helyesek). A hálózati technológiák alkalmazhatósága, alakíthatósága, fejlettsége ma már áll olyan szinten, hogy azt a kisközösségek tudatosan a maguk hasznára fordíthatassák. Persze ahhoz, hogy ezt így lássuk, túl kell lépni a technológiai determinizmusba vetett konok hiten.

(MARGITTA NÓRA FORDÍTÁSÁNAK FELHASZNÁLÁSÁVAL)

Szeretnék ezúton is köszönetet mondani Dessewffy Tibor, Kolin Péter, Pintér Róbert és Z. Karvalics László értékes megjegyzéseirért.

JEGYZETEK

¹ Innen: <http://www.stanford.edu/dept/news/report/news/february16/internetsurvey-216.html>

² A társadalmi dimenzióra vonatkoztatott tőke-fogalom használata persze sokkal régebbre tekint vissza, Marxtól Bourdieu szimbolikus (kulturális, kapcsolati) tőkefajtaig termékenyen járult hozzá a társadalomtudományi gondolkodás fejlődéséhez. Mindegyik koncepcióban a pénztőkére jellemző két fontos tulajdonság jelenik meg a szociológiai gondolkodásban is: ezeket a tőkefajtaikat is fel lehet halmozni, valamint konvertálhatók más tőkefajtaikba.

³ Putnam megjegyzi, hogy az ő tudomása szerint először Jane Jacobs használta a „társadalmi tőke" kifejezést az 1961-ben megjelent *The Death and Life of Great American Cities* könyvében (Putnam, 1995).

⁴ 1985 tavaszától a számítógépekkel és modemekkel rendelkező amerikai emberek óránként csupán három dollárért olyan online csoportokba, közösségekbe léphettek be, amelyek más nyilvános telekommunikációs rendszerekben ötször vagy tízszer többbe kerültek volna. Ez volt a WELL, az első igazán ismert online közösség, amelynek egyik tagja volt Rheingold is. Tegyük hozzá, ez még nem az Internet, hiszen az első kezdetleges PC-n használható böngésző csak 1994-ben született meg.

⁵ Ez az érv különösen akkor nem állja meg a helyét, ha belegondolunk, hogy a szociológiai hálózati vizsgálatok szerint a munka megszerzésében, a munkahelyváltásban és még számos társadalmi cselekvésben (például erőforrások megszerzése/mozgósítása) a gyenge kötések legalább olyan fontos szerepet játszanak, mint az erős kötések.

IRODALOM

- Arató András (1999): *Civil társadalom, forradalom és alkotmány*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Cole, Jeffrey (2001): *Surveying the Digital Future. The UCLA Internet Report*, <http://www.ccp.ucla.edu>
- Coleman, S. James (1990): *Társadalmi tőke. Innen: Lengyel György, Szántó Zoltán (szerk.): A gazdasági élet szociológiája*, BKE, Budapest, 1996.
- Fukuyama, Francis (2000): *A Nagy Szétbomlás*, Európa Könyvkiadó, Budapest
- Hampton, Keith N. (2001): *Living the Wired Life in the Wired Suburb: Netwille, Glocalization and Civil Society Sociology* University of Toronto, 2001.
- Harwood, Paul – Lay, Celeste (2001): *Surfing Alone: The Internet as a Facilitator of Social and Political Capital?* University of Maryland, <http://papers.tcnj.edu/papers/038/038008HarwoodPau.pdf>
- Horrigan, John B. (principal author) (2001): *Online Communities: Networks that nurture long-distance relationships and local ties. Pew Internet & American Life Project, Washington D.C., USA, Oct., 2001*, <http://www.pewinternet.org>
- Kraut, Robert at al. (2000): *Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being?* *American Psychologist*, 2000., <http://www.apa.org/journals/amp/amp5391017.html>
- Nie, Norman (2000): *Internet and Society. Report of the Stanford Institute For The Quantitative Study of Society* http://www.stanford.edu/group/siqss/Press_Release/internetStudy.html
- Poblocki, Kacper (2001): *The Napster Music Community First Monday*, volume 6, number 11 (November 2001), http://firstmonday.org/issues/issue6_11/poblocki/index.html
- Putnam, R.obert (1993). *The Prosperous Community: Social Capital and Public Life The American Prospect*. 13 (Spring), <http://www.prospect.org/print/V4/13/putnam-r.html>
- Putnam, Robert (1995): *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*, *Journal of Democracy* 6(1), Jan. 1995, pp. 64-78.
- Putnam, Robert (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York
- Rheingold, H. (1993): *The Virtual Community*, „A William Patrick Book”, Chapter 2, Chapter 9.
- Schuler, Douglas (1996): *New Community Networks*, Addison-Wesley Publishing Company, New York, USA.
- Seligman, Adam B. (1997): *A civil társadalom eszméje*, Kávé Kiadó, Budapest
- Tocqueville, Alexis de (1993): *Az amerikai demokrácia*, Európa Könyvkiadó, Budapest
- Wellman, Barry (and Anabel Quan Haase, James Witte, Keith Hampton) (2001): *Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, and Community Commitment* *American Behavioral Scientist*, vol. 45, november, 2001.